

Punkty odniesienia

Zabrania się przenoszenia zmarłych
i kości ich z miejsc, w których
spoczywają.¹

1 *Talmud Jerozolimski* Moed Katan 2:4

Istnieje tradycja, która mówi, że dusza i ciało pozostają połączone nawet po śmierci, więc jeżeli narusza się kości, tu, na ziemi, to naruszony zostaje także spokój duszy w niebie.²

2 Komisja Rabiniczna ds. cmentarzy

Doświadczenie XX wieku sprawiło, że wiele obszarów Europy Środkowo-Wschodniej zmieniło się w *skażone krajobrazy*. Austriacki eseista i publicysta Martin Pollack nazywa w ten sposób miejsca przemocy i masowych mordów, po których starannie zatarto ślady. Należą do nich nieupamiętnione i nieoznaczone groby żydowskich ofiar Zagłady, których setki znajdują się na terenie polskich wsi i miasteczek. Groby indywidualne, zbiorowe i masowe pozostają niewidoczne wśród pól uprawnych, w lasach, przy drogach i przestrzeniach pełniących dziś funkcję miejsc publicznych. Fundacja Zapomniane zajmuje się odnajdywaniem, badaniem i upamiętnianiem tych miejsc.

Ze względu na wymogi Halachy (prawa żydowskiego) badania w takich miejscach mogą być prowadzone jedynie z wykorzystaniem metod nieinwazyjnych, ponieważ judaizm zabrania naruszania kości zmarłych. Oprócz wywiadów ze świadkami i ich potomkami oraz kwerend archiwalnych, badacze wykorzystują więc podejście forensyczne, korzystając z metod zaczerpniętych z wielu dyscyplin. Aby uniknąć ingerencji w strukturę gleby, korzystają z synchronizacji zdjęć lotniczych, lidar (Light Detection and Ranging) oraz narzędzi geofizycznych (między innymi georadaru). Wyznaczenie granic grobu umożliwia jego zabezpieczenie i stanowi pierwszy konieczny krok do jego upamiętnienia, na które często czeka się latami. Punkty odniesienia to próba znalezienia sposobu na znakowanie tych miejsc, zanim możliwe będzie ich upamiętnienie.

W ramach współpracy z The Matzevah Foundation we wrześniu 2017 roku Fundacja oznaczyła trzydzieści takich, wcześniej przebadanych, miejsc przy pomocy stworzonych w tym celu, symbolicznych drewnianych znaczników w formie macew. Znaczniki nawiązywały do tradycji drewnianych nagrobków, jakie spotkać można było przed wojną na żydowskich cmentarzach wschodniej Polski. Działanie miało na celu drobną ingerencję w krajobraz tych miejsc, która przypominałaby o tym, co w nim niewidoczne, a często obecne w pamięci lokalnych społeczności. Jednocześnie, była to próba wpisania ich w lokalną infrastrukturę pamięci—wraz z jej pełnoprawnymi pomnikami. Nietrwałość tego gestu była zamierzona. Będąc jedynie tymczasowym upamiętnieniem, drewniane macewy mają otwierać możliwość przejęcia przez lokalne społeczności opieki nad tymi miejscami, oswojenia ich, a być może także uruchomienia własnych, związanych z nimi praktyk lub trwałego ich upamiętnienia.

Punkty odniesienia

Jesienią 2017 oznaczonych
zostało 30 grobów znajdujących
się na terenie 23 miejscowości.

Za materiał do wykonania drewnianych macew posłużyło nam drewno modrzewiowe i sosnowe, charakterystyczne dla rejonów południowej i wschodniej Polski. Przy pomocy lasera wygrawerowaliśmy na nich inskrypcje w języku polskim oraz *tancewę*—skrót złożony z pięciu hebrajskich liter TNCBN, który oznacza „niech jego (jej) dusza zostanie związana w węzeł życia”.

W inskrypcjach wykorzystaliśmy krój pisma stworzony w ramach projektu Warszawskie Kroje, który inspirowany był przedwojennymi szyldami i warszawskimi tablicami upamiętniającymi II wojnę światową.

Wróciwszy do tych miejsc w kolejnym roku zaobserwowaliśmy, że niemal wszystkie macewy pozostały nienaruszone. Zaledwie jedna z nich została —w porozumieniu z Fundacją—przemieszczona, by uchronić ją przed uszkodzeniem. Niektóre—jak w Karmanowicach i Rogalowie—stały się zaczynem trwałych upamiętnień, których w porozumieniu z lokalnymi władzami dokonano w czerwcu 2018. Inna—jak ta w Brzesku—uzupełniona została przez aktywistów o tabliczkę z nazwiskiem ofiar, stając się tym samym ich nagrobkiem. Pod jedną znaleziono kwiaty i znicze. Inna została starannie ominięta przez kogoś, kto kosił w pobliżu trawę. Wierzymy, że jest to dowód na to, że te skromne ingerencje mają w sobie siłę przekształcania lokalnej kultury pamięci.

Tu spoczywają
Błogosławionej pamięci
Żydów
Zamordowani w czasie
Zagłady

תנצבה

Fundacja Zapomniane
www.zapomniane.org

zapomniane

The Matzevah Foundation
www.matzevah.org

